

IRTA BALLA PAL NOTAR: Aº 1832 DIE 23: JUNII:

DEO IUVANTETABULATUM HOC CON

PECTUM EST.

SUBP^{re}raedicatione SIG: IAMBOR. CUPAT^{ore}

JONNEHOP^{WATH} ANDTOL^{H1832}

EZEN MENYEZET KESZITGONS. PANDAK MIHAL

Pap Gábor

A FÜZÉRI REFORMÁTUS TEMPLOM
FESTETT KAZETTÁS MENNYEZETE

*Füzeri református templombelső csillagokkal 1972 előtt,
forrás: nagytiszteletű Csomós János,
volt füzeri lelkipásztor hagyatékából*

A kiadvány megjelenését a NEAO-KP-1-2025/1-000694 azonosító számú pályázat keretében támogatták:

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Pap Gábor

A FÜZÉRI REFORMÁTUS TEMPLOM
FESTETT KAZETTÁS MENNYEZETE

ÖRÖK EMLÉKÜL

*Áldassék a nevük a templom és templombelső építőinek,
a harang öntőinek, az úrvacsora kehely készíttetőinek,
a festett kazettás mennyezet „mennyezőjének” és
a mindezeket megrendelő, adományozó és a mai napig életben tartó
egyházfőknek és az itt szolgált nagytiszteletű lelkészeknek, hiszen
Füzéren mindnyájan Isten dicsőségére cselekedtek
az idő végtelenségében!*

Horváth Jenő

SOLI DEO GLORIA

Füzér, az Úr 2026. esztendejének böjtmás havának 20. napján

**A FÜZÉRI REFORMÁTUS TEMPLOM
FESTETT KAZETTÁS MENNYEZETE**

SZERZŐ:

Pap Gábor
művészettörténész

FOTÓK:

Fábi János és Gulyás Csilla

KÉPANYAG FELDOLGOZÁS:

Plesz György

MŰSZAKI SZERKESZTÉS:

Galaxis Nyomda

NYOMDAI MUNKÁK:

Galaxis Nyomda (Zemplén Alarm Kft.)
3992 Kovácsvágás, Fő út 48.
www.galaxisnyomda.hu

KIADJA:

„SZABÓ DEZSŐ” NÉPFŐISKOLAI EGYESÜLET
3996 Füzér, Rákóczi u. 2.
www.szd-folkhighschool.org.hu

FELELŐS KIADÓ:

Dr. Nyári László
elnök

ISBN 978-615-02-6367-0

A FÜZÉRI REFORMÁTUS TEMPLOM FESTETT KAZETTÁS MENNYEZETE

Füzér éppen, hogy a határon belül fekszik a jelenlegi, Trianonban körülmetélt ország északkeleti csücskében. A helységet inkább a váráról szokták ismerni. De két temploma is van, és mind a kettő komoly értéket képvisel, melyik-melyik a maga módján. A római katolikus templomban nemrég foltárt és konzervált középkori freskókban gyönyörködhetünk, a református templom a festett kazettás mennyezete révén tarthat számot megkülönböztetett figyelmünkre.

A füzéri református templom homlokzata

Általános tudnivalók a magyarországi festett kazettás mennyezetekről

Mi jut eszébe egy mai átlagos műveltségű magyar honpolgárnak, ha azzal a fogalommal találkozik, hogy „kazettás mennyezet”? Jószerivel semmi. Szembeszökő az a hanyagság, amellyel mindhárom, ügyében illetékes szakterület – a vallás-, illetve művészettörténet éppúgy, mint a néprajz – kezdettől fogva mind a mai napig kezeli ezt a témát. És ez még mindig a jobbik eset. Már tudniillik az, ha semmit sem mondanak-írnak róla. Mert ha teszik, ilyenfajta sommás ítéleteket hallhatunk-olvashatunk: az itáliai késő reneszánsz megkésett (a későhöz képest is késett!) utóvirágzása, amely importként került a Kárpát-medencébe, és itt „folklorizálódott”. Művészeti értéke a nulla körüli tartományban mozog, legfeljebb művelődéstörténeti vagy szociológiai szempontból minősíthető figyelemre méltónak. Ami pedig az egyes kazetták ábraanyagát illeti, ezek – egyik méltatójuk példásan lelkiismeretlen megfogalmazása szerint – „félreértett előképeket rosszul utánoznak”.

Ezzel szemben mit mutatnak a tények?

Először: ami a mennyiségi mutatókat illeti, a Kárpát-medencében még a mai, erősen leromlott állapotban is több kazettás mennyezet található, mint a maradék Európában összesen. A máig egészben vagy részben fennmaradt kazettás mennyezetek száma nálunk a százas nagyságrendben (száz és ezer között) mozog, és egy-egy templomra átlagosan száz kazettát számolhatunk. Összesítve: a maguk tárgyi valóságában – már akár az eredeti helyszínen, akár múzeumban – megtekinthető kazetták száma a Kárpát-medencében tízezres nagyságrendűnek (tíz- és százezer közöttinek) adódik.

Másodszor: míg a feltételezett „kölcsonadó fél” kazettás mennyezetei – amennyiben egyáltalán vannak neki ilyenjei – jellemző módon egyetlen vagy feltűnően kevés mintaelemmel gazdálkodnak, és ezeket mechanikusan, általában szigorú tükörszimmetrikus elrendezésben sorakoztatják fel a rendelkezésre álló felületeken, addig a kárpát-medencei anyagban gyakorlatilag nincs két egyforma kazetta. Onnan ide irányuló kölcsönzést vagy átvételt feltételezni ebben az esetben ugyanolyan képtelenség, mintha a magam egészséges és rendeltetészerűen, a maga helyén és ott jól működő lábamat a szomszédom mülábából „vezetném le”, onnan származtatnám.

Harmadszor: a Kárpát-medencén belül a festett kazettás mennyezetek és az ún. „rokon emlékek” (karzattmellvédek, padelőlapok, szószékek és feljáróik oldallapjai) ábraanyaga nem egymástól elszigetelt motívumok önkényes válogatású és elrendezésű halmaza, hanem nagyon is célszerű és jól felismerhető-rekonstruálható rendszert alkot. Ez a rendszer mind alaponalaiban, mind konkrét formaképleteiben igen nagymértékű egyöntetűséget mutat a Kárpát-medencén belül, az egymástól tetemes távolságra lévő települések esetében is.

Negyedszer: ennek a rendszerszerűen „működő” ábraanyagnak, illetve az ilyen típusú – „beszédés” jelzővel illelhető – kazettás mennyezeteknek megléte vagy hiánya egy-egy terület egységen belül nem vallásfelekezetek függvénye, hanem kifejezetten etnikai, illetve anyanyelvi hovatartozás szerinti eloszlást mutat. Idegenes, de rövidegsége miatt praktikus meghatározással: kazettás mennyezeteink nem felekezet-, hanem etnikum-specifikus jelenségek a Kárpát-medencében. A legtöbbet a református egyház kebelében találjuk belőlük, utánuk az unitáriusok következnek, de római katolikus templomokban is

maradtak fenn, ha nem is nagy számban, ilyen emlékek. Mindmind magyar nyelvterületen!

A protestáns felekezetek túlsúlyát mégis magyaráznunk kell. Annál is inkább, mert egészen egyszerű oka van a jelenségnek. A presbiteri rendszer bevezetésével ősi önkormányzati rendszer tért vissza a magyar egyházba. Nem kellett sehonnan sem „kölcsönözni”, legfeljebb a nevéet importálták, alighanem fedezékül. Ahogy ez a rendszer feléledt, a hívek maguk dönthették el, kit hívnak meg prédikálni, továbbá hogy mi kerüljön és mi ne a közvetlen környezetükbe, a szakrális térbe. (Ilyen a római katolicizmus hatáskörében elképzelhetetlen.) Talán nem kell hosszasan magyaráznunk: ebben a történelmi pillanatban a magyar ősműveltség, a maga teljes gazdagságában újjáéledhetett, és benépesíthette a templomainkat. Erdély délkeleti csücskétől a nyugati végekig egységes képnnyelven beszélő egyházművészet kelt ki a sírjából, teljes vértetben. Semmi dadogás, semmi fogatkozás, ami azt jelenti, hogy ez a műveltség-típus itt szunnyadt a közbülső évszázadok alatt is, csak éppen nem kazettákon vagy falfestményeken mutatkozott, hanem párnák hímzésein, cserepek írókázott díszein, vagy pásztorok faragványain. Minden juhász vagy kanász kezéből nem tudta a hatalom kiverni a faragókést. Minden egyes daloló leánynak nem lehetett elszorítani a torkát. Minden egyes hímzőasszony kezéből nem lehetett kilopni a tűt. Mindez örök időkre szóló tartalékát képezte egy valóban magyar – nem csupán „magyarországi”! – egyházművészetnek. Ezért van az, hogy nem beszélhetünk kétféle, egymástól lényeges vonásokban különböző művészetéről, amelyek közül az egyik a kazettás mennyezeteké lenne, a másik meg a népművészeté. A kettő egy és ugyanaz! Az általánosságokon túllépve most már rátérhetünk a füzéri református templom mennyezetének részletes elemzésére.

Visszaérkeztünk Füzérre

Először lássuk a száraz tényeket. Adatforrásunk Tombor Ilona immár „klasszikusnak” számító összefoglalása lesz: Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékek a XV – XIX. századból. (Akadémiai Kiadó, Bp. 1968.) Ebben a következőket olvashatjuk templomunkról.

FÜZÉR (Borsod – Abaúj – Zemplén m.) Ref. templom. A hajó mennyezetének felirata: „DEO JVANTE TABULATUM HOC CONVECTUM ESSUM PROEDICATORE GIG. JAMBOR CVRATore JOAN HORVAT And. to th 1832.” – „ezen menyezet készít M. S. Pandák Mihal.” – „irta Nalla Pal notar Ao 1832. Die 23. jan. 11.” (OMF távlati terve 1961. – Bp. Ref. Egyház Műemléki Bizottsága. Adattár.)

Eddig az idézet. Megjegyzendő: a felirat leolvasása több ponton hibás. A hiteles olvasat jó minőségű reprodukciók segítségével ilyenek adódik:

A füzéri református templom „királykazettája”

„DEO IUVANTE TABULATUM HOC CONFECTUM EST
SUB Praedicatore SIG: IAMBOR. CURATore Joan: HORvath
AND Toth 1832.”

Magyarul: „Isten segítségével elkészült ez a mennyezet
Jámbor Zsigmond prédikátor, Horváth János, Tóth András
kúrátorok alatt, 1832-ben.”

Az egyik szélső sávban ezt olvassuk:

„EZEN MENYEZETKESZITO NS: PANDAK MIHAL”.

A másikon:

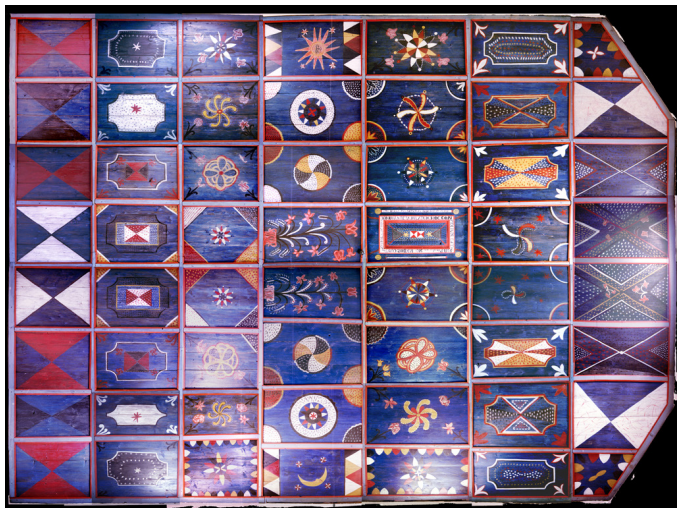
„IRTA BALLA PAL NOTAR: Ao 1832 DIE 23: JUNII.”

A feliratokból megtudhatjuk, hogy a templom mennyezetét
1832-ben festette ki – nem M. S., ahogy Tombor Ilona közli,
hanem NS., azaz „nemes” – Pandák Mihály. Vagyis ez a ka-
zetta-együttes a műfaj legkésőbbi emlékei közé tartozik. Ha-
sonló korúak, hogy csak a legismertebb példákat említsük: a
közelben Zsurk 1841-es keletű táblái; a távoli Ormánságban
Kórós második korszakának mennyezet-, illetve karzatmell-
véd-kazettái (1834-35), a velük egyívású kovácshidaiak; továb-
bá az Őrség határán a szentgyörgyvölgyi mennyezet. Így nem
kell csodálkoznunk, hogy itt már motívum-ismétlődésekkel
is találkozhatunk, ha nem is nagy számban, és nem jellegadó
szerepkörben. Ezeknek, illetve a többi táblának a szerepét a
mennyezet egészének képi programjában érdemes kicsit köze-
lebről megvizsgálnunk, mielőtt sommásan ítélnünk óhajta-
nánk felőlük. Mi is adja meg végső soron a helyüket és a jelen-
tőségüket az adott összművészeti környezetben?

Először is tudnunk kell, hogy az ilyenfajta képrend megal-
kotóit a művek készülésekor idején „mennyező” mestereknek
nevezték. Ők ugyanis közvetlenül a mennyet, annak a „visel-
kedését” varázsolták a hívek feje fölé, nem pedig a mennyei
események földi vetületének ilyen-olyan – például szentek éle-

tében tetten érhető – megnyilatkozását. Ez a tény itt, Füzéren még azzal a – tudomásunk szerint egyedülálló – jelenséggel is kiegészült, hogy az egész templombelsőt eredetileg (ahogy az egyházközség idős hívei máig emlékeznek rá), kék alapon csillagokkal díszítették. Vagyis a „mennyezés” nemcsak fölénk varázsolt a mennyet, hanem körénk is.

Másodszor: a magyarországi festett kazettás mennyezetek híven őrzik a középkornak azt a gyakorlatát, illetve az annak alapjául szolgáló felismerést, hogy a közvetlenül megtapasztalható fény – konkrétan a Világ Világossága, még konkrétabban az Igazság Napja, vagyis Jézus Krisztus – világítja meg a maga napi, illetve évi útja során az egyes képek értelmét. A középkori templomokban, az akkori gyakorlat szerint a déli oldalról bejövő fény az ablakok rézsűjéről a szemközti falfelületre vetült át, az északi falfelület megbontatlan széles síkjára, és ott járta végig a maga útját. A református egyházművészetben a festett kazetták azonban nem a falakra, hanem a templom mennyezetére kerülnek. Ha a fényt végig akarjuk vonultatni rajtuk, egy kicsit menedékesebbé kell alakítanunk az ablakok rézsűjét, más szóval a vízszinteshez kell közelítenünk őket, és ennek a műveletnek a nyomai rendre kimutathatók templomainkban. Így azután a visszaverődő fény nem a szemközti falfelületen fog végigvándorolni, hanem egyenesen a mennyezetre vetül vissza. Ott járja be a maga útját, de ez egészen más ívű lesz, mint ha a falra vetülne át. Egészen más program szerint kell hát az egyes kazettákat is tervezni, az egymáshoz képesti helyzetüket is, ha azt akarjuk, hogy a Világ Világossága valóban meg tudja világosítani számunkra az értelmüket. Ennyi talán elég is lesz az előkészületekből, és most már igazán ideje elkezdenünk a füzéri mennyezet alaposabb vizsgálatát.

A füzéri református templom ötvenhat kazettából álló mennyezete.

A kazetták nem önálló egységek, hanem a deszkamennyezet keresztlécezése nyomán kialakuló felületrészek. Egy-egy kazettán itt három-három deszka vonul át, egy-egy deszkaszál pedig általában (az első sor kivételével) két-két kazettán fut végig. A festés a mennyezetten történt, amit az a tény bizonyít, hogy a keresztlécek alatti felületrészekben nem találunk festéknyomot.

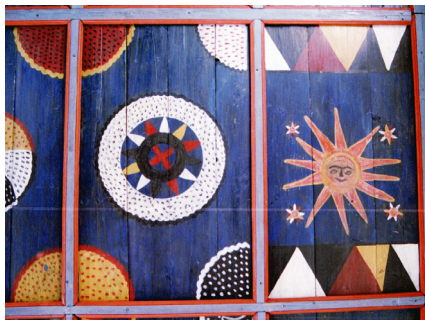
Mindenek előtt vegyük számba, hány kazettából áll a mennyezet. Széltében nyolc, hosszában hét kazetta helyezkedik el rajta, így összesen ötvenhat képi egységgel számolhatnánk. Az ajtó felé eső utolsó sor azonban szemmel láthatólag kiesik az együttesből. Mintha a legelvontabb fokozaton igyekezne itt bemutatni nekünk a „mennyező” mester, milyen keret-elemekkel gazdálkodik majd a bővebb kifejtés során. Meg-

annyi piramis-alakzatot látunk itt, szigorú felülnézetben, négy alapszín ütemes váltakoztatásával a gúlák oldallapjain. Ezek a színek: a vörös (két fokozatban), a kék (ugyancsak kétféle színárnyalatban), a fekete és a fehér. Variációik így alakulnak, a sorban a szélek felől a központ irányába haladva: vörös-kék, kék-fekete, újból vörös-kék (most sötétebb árnyalatban), végül fehér-kék. Egyik lehetséges olvasatuk: íme, ezeknek a szélső minőségeknek az ütemes váltakozására épül fel a hétköznapi környezetünk, sőt a magunk élete is. A vörös a melegség színe, a kék a hideg. A fehér a világosságot hozza be a képbe, a fekete a sötétséget. Nem nehéz belátni: mind a négy minőség közvetlenül a Nap (esetünkben az Igazság Napja) járásával függ össze. Különböző méret-, illetve szín-fokozatban azután majd valóban ez a – négy-négy egyenlőszárú háromszögből összerótt – formáció fogja képezni a legtöbb kazetta „díszítmény”-anyagát. Közülük is a végletesen egyszerű elrendeződést az ún. „királykazetta” középírása mutatja. Itt a négy szín közül már csak kettő, a piros és a fehér jelenik meg, mint a meleg és a világosság képviselője, az itt és most mindössze kétféle lehetséges összeállításban.

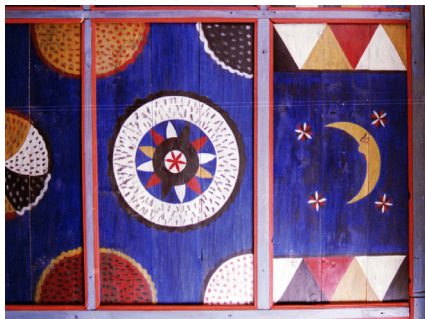
Nem árt tudnunk: a négyszögletű képfelületnek átlókkal négy egyenlőszárú háromszögre bontása, mint kompozíciós elv, más kazettás mennyezetű templomokban is tetten érhető. Így Kalotaszeg „fővárosában”, Bánffyhunyadon, az 1705-ből, Gyalui Asztalos János köréből származó régi kazetták csoportjában, vagy az Ózd szomszédságában meghúzódó Szentsimon római katolikus templomának 1650-ben készült mennyezetén.

Hogy a mi esetünkben – mármint a füzéri mennyezet egészének képi programját illetően – valóban a fény és a sötétség egymást kiegészítő kettősségének, sportnyelven szólva „vegyes párosának” a játékteréről beszélhetünk, azt készséggel

megerősíti a „pálya” hosszában mért középső sávjának ábranyaga. Itt az egyik szélen – ez keletelt templomot feltételezve a déli oldalnak adódik – a szembenézetű, mosolygó arccal megidézett Napot látjuk, a túlsó szélen a profilba fordult arcú Holdat, mindkettőt négy-négy csillag társaságában. A tizenkét sugarú Nap Kelet felé néz, ahonnan a fény és a melegség érkezik, a Hold Nyugat felé, ahonnan a sötétség és a hideg várható. Tökéletes az összhang az „absztrakt” és a „figurális” ábrák mondandója között.

A Nap ábrája a füzéri református templom mennyezetén

A Hold ábrája a füzéri református templom mennyezetén

A színek szerepe viszont némileg megváltozott, mire átléptünk az első sorból a következőkbe. A kék szín levált a többiről, helyébe a sárga lépett be a négytagú együttesbe. A kék pedig az egész mennyezet alapszínévé tekintélyesedett. A maradék négy szín most már nem a hideget, meleget, világosat és sötétet jeleníti, hanem az életünk kereteit kézzelfoghatóbban biztosító ún. „őselem”-rendszer négy tagját. A vörös ebben a játékrendben a tűz elemét képviseli, a sárga a levegőt, a fekete a földet, a fehér pedig – egészen egyedülálló módon – a vizet. Egyéb mennyezeteinken ezt az őselemet természetyszerűen a kék szín képviseli, ez azonban itt, mint láttuk, az „ég tengerének” szerepét kellett, hogy átvegye. Így a víz jelzésére a másutt „éter”, „életfa” vagy „quinta essentia” névvel illetett ötödik őselem fehér színe vezetődött be, ami által az egyfajta „fényfolyammá” minősült át. (Ha katolikus templomban találkozunk vele, valószínűleg „szentelt víznek” neveznénk.) Ez a „fényfolyam” a mi mondai hagyományunkban a Turul-nász jelenetében bukkan elénk. Mátyás király Itáliából behívott egyik történetírója, Petrus Ransanus, Emese ősanánk álmát idézván emlékezik meg róla.

„Mielőtt ugyanis szült volna, álmában megerősített, mert egy turulmadár repült hozzá, s behatolt a méhébe, ahonnan azután csodálatosan fénylő patak tört elő, hatalmas fénnel áradt a földkerekség legtávolabbi részei felé, ott megállapodott ugyan, de mindenütt sugarakat bocsájtott ki magából, s a fényt az egész környék befogadni látszott.”

Ehhez nincs mit hozzátennünk. Minthogy ezúttal nyilvánvalóan igen ősi képzet elevenedik meg a vendég író tollán, megbékélt lélekkel nyugtázhatjuk, hogy a magyar reformáció a maga kifejezetten hazai gyökerű – sajnos, túlon túl ritkán emlegetett – főágában a saját eredeti, „még el nem rontott” hitvi-

lágunkat reformálta. Amire a legbeszédesebb példákat éppen a festett kazettás templom-mennyezetek szolgáltatják. Köztük, különös hangsúllyal, a füzéri.

Egy statikus és egy dinamikus „világ-virág” képlet a füzéri református templom mennyezetén

De hallgassuk tovább, mit mesélnek az itteni képtáblák. Mindet természetesen nem tudjuk megszólaltani, már csak térbeli-időbeli korlátozottságunk miatt sem, de egyiket-másikat mégiscsak szóra bírhatjuk. Maradjunk egyelőre a napos-holdas kazettasornál. A szélek felől ezúttal is befelé haladva jobbról-balról szimmetrikus képjeleket kapunk. Legalábbis első ránézésre ilyennek tűnnek. Előbb egy-egy statikus, majd egy-egy dinamikus alakzat fogad bennünket. Az előbbiek belsejében mindkét oldalon tizenkét-tizenkét sugarat bocsát ki magából a belső, sötét kör. Ezek itt is, ott is az őselemek ismerős négy színében pompáznak – de a színek elosztása már nem szimmetrikus, sem a számosságuk, sem az elrendezésük vonatkozásában. Ráadásul a Nap kerekének a belsejében vörös keresztet látunk, a Holdéban csillagot. A külső fehér burookban pedig a

Nap-félen pontok, a Hold-félen vonalkák sorjáznak. Ha most már egy-egy kazettával beljebb lépünk, ez az alig észrevehető aszimmetria szembetűnővé dagad. Az örvény-minták közül a Napé balról jobbra pörög, a Holdé jobbról balra, és az elemi színek sorrendje sem azonos bennük. Az előzőben föld, levegő, víz a sorrend, az utóbbiban föld, víz, levegő. (A tűz-elem mindkét pörgésből kimarad.) A középső kazettapár azután mintegy véglegesíti ezt a „aszimmetrikus szimmetriát”, amennyiben a fényt és meleget árasztó Nap oldalán kivirul a cserépbe ültetett virágtő, a hideget lehelő Holdén viszont visszahúzódik. És – ismétlés a tudás anyja! – ezúttal is a zárt közeg (a virágcserep) kerül a kazetták nyugati felére, míg a virágosodás (értsd: világosodás) útja Kelet felé vezet.

Most lépünk vissza egy sorral a bejárat irányába, és ebben a sávban vessük össze a középvonaltól jobbra, illetve balra eső kazettákat. Először lássuk a Hold oldalán sorakozókat. A legszélsőn mintha éhes ragadozó fogsora fenyegetné a közéje szorult világ-virágot. Nem valami biztató indítás, de mi más várhatnánk a sötétség „ügyintézőitől”? A második kazetta négy sarkából egy-egy virágszál indul a közép felé, alig hagyva teret a kifejlésre az itt szerénykedő ún. „forgó rózsának”. A harmadik kazettán ez a virág-négyesség hármassággá apad, míg a negyedik sarokban egy szigorú geometrikus alakzat könyörtelenül ellehetetleníti a növényi kibontakozást (értsd: a szerves típusú, fény-generálta növekedést).

Túloldalt már az első stáción megjelennek a sarkokból indított virágszálak, és – menet közben fokról-fokra strukturálódva – egészen a középig meg is maradnak. Ez hát jól láthatóan az élet oldala – szemben a másikkal, ahol, mint láttuk, erősen korlátozottak a kibontakozás lehetőségei. Ennek megfelelően a második táblán tetemesen megnövekszik a „forgó rózsza”,

mint egyfajta, differenciáltabb szerepvállalásra serkentő energiaszolgáltató egység. Működése nem is lesz eredménytelen, hiszen a következő kazettán már az évszakok rendjében kifejtődve találkozhatunk a kívülről befogott négyféle növekedési tendenciával. Amelyik mind, ki-ki a maga módján, egy lüktető, ily módon szerves rendszerek viselkedésmódját idéző virág-, azaz világ-alakulás irányában hat. A középső két táblán azután ez a „viselkedésmód” csitul egyensúlyos – tűz és víz fázisait tizenkét szíromlevél formájában váltakoztató –, ám zárt keretek közé szorult mini-rendszerre.

A bejárattól számított harmadik sorban, a napsugaras mennyezetfőlen szemmel láthatólag megnőtt a „forgó rózsának” is nevezett örvény-motívum, a rá következő kazettán pedig megjelentek az évszakjelölő virágok és madarak

Miből gondoljuk, hogy az évszakok rendjében fejtődött ki a harmadik stáción a „másvilágból” átlós irányban érkező növényi (növekedési) léttendencia? Nézzük csak meg alaposabban! Két, egymással szemben lévő sarokból egy-egy tulipán igyekszik befelé. A maradék két sarokból is virágszárak indul-

nak el, de ahol a szirmukat kellene kibontaniuk, ott egy-egy jól felismerhető-azonosítható madáralak jelenik meg. Az egyik kakas, a másiktól csak annyit mondhatunk el, hogy ha még egy kicsit tovább kanyarítja a begye felé a nyakát-fejét, akkor az ún „pelikánt” ismerhetjük fel benne. A Kakas (most már így, nagy kezdőbetűvel írva) a Halak téridő-egységének – értsd: csillagképének, illetve állatövi jegy-érvénytartamának – jelzőállata a Keleti Zodiákusban. A magyar népművészet minden ágazatában, a szövegesben éppúgy, mint a képi fogalmazásában ezt a Zodiákus-típust alkalmazza, amikor állatalakokat szerepeltet meséiben, illetve különféle használati tárgyain. A hazai kazettás mennyezetek pedig – ezt már tudjuk – egy nyelven beszélnek a hazai népművészettel! Így azután nehézségek nélkül le tudjuk olvasni (vigyázat, le-olvasásról, nem bele-olvasásról beszélünk!) a szóban forgó kazetta képírásba foglalt üzenetét is. Ahol a „virágosság” (értsd: világosság) mértéke nagyjából azonosnak mutatkozik, azon a két helyen a tavaszi, illetve az őszi napéjegyenlőség jelentkezését gyaníthatjuk. A Halak hava a telet zárja, a „pelikán” a nyarat indítja útjára.

A tulipán és a kakas egyazon alapjelből ragozódik ki: az egyik irányban a világ növényi, azaz folyamatszerű működését jeleníti (a „növény” szó a magyar nyelvben a „növevény” összevont alakja!), a másik irányban az állapotyszerűség állati formában ad hírt magáról (a régi magyar nyelvben az „állat” szó „állapotot” is jelentett!)

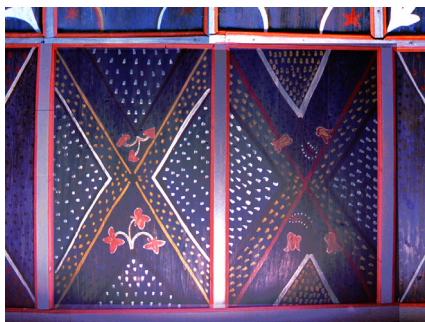
*A „tulipánból kakas” példázata az erdélyi (Alsó-Fehér vm.)
Tompaháza református templomának mennyezetén*

A nyári napforduló jelzőállata, a „pelikán”, a maga jellegzetes önsebző gesztusával az önfeláldozásra is képes szeretet szóvivője a magyar népművészetben és a kazettás mennyezetek vele egy nyelvet beszélő képrendjében.

„Pellicán madár” a székelzföldi Felsőboldogfalva református templomának mennyezetén (Szombatfalvi Asztalos János és András munkája, 1670.) – a madár nyaka itt sem hajlik vissza egészen a kebléig, így nem tudja megsebezni önmagát, mégis a nyári napforduló és vele az önfeláldozó szeretet képjeleként tűnik elénk, ugyanúgy „kakastaréjjal” a feje búbján, mint füzéri rokona (külleme alapján akár „koronás Turulnak” is nevezhetnénk)

Jellemző, hogy a „mennyező” mester a fényben-hőben gazdag időszakot a nyitányával idézi meg, a sötét és hideg évszakot viszont a lezárulásával. A Kakas ilyenformán nemcsak az utolsó téli hónapnak a jelölő állataként szerepel itt, hanem egyszerűen a kikelet hírnökeként is. A „pelikán” pedig a nyári napfordulóval kezdődő Rák-hónap jelzőállataként a születésnapját itt (június 24-én) ünneplő Keresztelő János szép jelmondatával köszönt ránk: „Nekem alá kell szállanom, hogy Ő (mármint Jézus) felemelkedhessék.” Ne felejtsük el: templomban vagyunk! És azt se, hogy a képek értelmét itt és most az Igazság Napja világította meg számunkra.

A Keletről bejövő hajnali fény elsőnek ezekkel a kazettákkal találkozik a füzéri református templomban

Még egy utolsó nekirugaszkodás. Vajon miről beszélnek a keleti ablakon bejövő fény útjába eső kazetták? A bejárati ajtó közelébe esőkkel már megismertedtünk. Ha ott a „piramis” kifejezést használtuk a jellemzésükre, itt azt kell észrevennünk, hogy az átlók kereszteződése nyomán kialakuló négy, egymáshoz ízült háromszög most többrendbelileg szétcsúszik.

A mennyezet hossz tengelyébe, és ezáltal a fény útjába eső két-két háromszög összezsugorodott, mintegy „magába szállt”, hogy helyet szorítson az így kialakuló keskeny térrészekben a fényre mozduló életkezdeményeknek. Virágokról lévén szó, és mivelhogy magyar nyelvterületen járunk, bátran kimondhatjuk: a világ(osság) ismer itt magára, mint látható, a jöttére megéledő virágokban. (Mint ismeretes, „virág” szavunk és a „világ” közvetlenül utal egymásra a magyar nyelvben!) Bontsuk tovább a példázatot, és ezt találjuk: mintha a Világ Világosságának üzenetére kivirágzó lelki világunk teljesedéséről, illetve visszahúzódásáról tennének bizonyosságot ezek a képek. Ahogyan várhattuk is, a Nap oldalán eleven szomjúsággal fordulnak mindkét fokozatban a Fény felé, a Hold oldalán visszahúzódnak, lekonyulnak. Az előbbi esetben a „hegyek”, amelyekből égre szökkentek, vastag fehér körvonalakat kapnak, és a levegő sárga színével telítődnek, az utóbbiban feketére vált a kontúrjuk, és benne fehér „magocskák” nyüzsögnek. Ahogy a Nap sávjában beljebb-beljebb jutunk a gyülekezet közvetlen életterébe, a piros tulipánok széjjel tágulnak, és mélyen belehatolnak a levegő-elem sárga pöttyös zónáiba. Tanulság? A fényvel beáradó javakat nem tarthatjuk meg magunknak, a Teremtő Igét képességeink és adottságaink szerint – Áprily Lajos szép szavaival – „a légből kell kiáltanunk”, hogy mások is gyarapodhassanak lelkiükben a hallatára. A Hold sávjába került világ- virág feladata viszont a jelek szerint nem a „kiáltás”, hanem az értékörzés, a befelé érlelődés, az eddig megszerzett szellemi-lelki javak feldolgozása.

Higgyünk a gúnyolódóknak? Mindaz, amit eddig hallottunk és láttunk, csak romantikus, délibábos „beleolvasás” lenne? A kazetták esetében csakis tartalmatlan díszítgetésről beszélhetünk, aminek egyetlen célja a gyönyörködtetés, míg a

tartalmas közléseket egyedül és kizárólag a szószékről, a lelkipásztor szájából várhatjuk? Nos, aki így gondolja, annak legyen az ő hite szerint! Nem kötelező tudomásul venni, hogy itt képnnyelven – és hozzá az anyanyelvünkön – szólnak hozzánk, érthetően és pompázatosan szóló mondatokban, a szó legszorosabb értelmében létfontosságú kérdésekről. Akinek van füle a hallásra, az hallja, akinek van szeme a látásra, az látja.

Az Úr kegyelme és szeretete kísérje életútjukon azokat, akik hajlandók figyelmeznni az Ő képírásba foglalt Igéjére!

Budapest, 2015. január 5.

Pap Gábor

A fényképeket Fábi János és Gulyás Csilla készítette, a képanyag feldolgozásában Plesz György volt segítségünkre. Önzetlen munkájukat ezúton is köszönjük.

Szószék korona

Szószék

Úrvacsora kehely

Úrasztala

Ligeti Antal: A füzéri várrom (1854)

Alkotó	Ligeti Antal (Nagykároly, 1823 – Budapest, 1890)
Készítés ideje	1854
Tárgytípus	festmény
Anyag, technika	olaj, vászon
Méret	képméret: 42,5 × 55,5 cm keretméret: 56 × 68 × 6 cm
Szignó	Jelezve jobbra lent: Ligeti A.1854.
Leltári szám	50.439
Gyűjtemény	19–21. századi Gyűjtemény / Festészeti Osztály
Kiállítva	Magyar Nemzeti Galéria, Első emelet, 19. századi művészet – A reformok korától a századfordulóig, U-alak

<https://mng.hu/mutargyak/54487/>

